

Ur *London Review of Books* Vol. 38 No. 8, 21 april 2016 ¹

Perry Anderson

Kris i Brasilien

BRIC-länderna har bekymmer. Ett tag var de dynamos för den internationella tillväxten medan de västliga industriländerna hade kört fast i den värsta finanskrisen och recessionen sedan den stora depressionen. Nu är det de som skapar den största oron i Internationella valutafondens och Världsbankens högkvarter. Framför allt Kina, på grund av landets tyngd i den internationella ekonomin: minskande produktion och ett Himalaya av skulder. Ryssland: under belägring, med fallande oljepriser och sanktioner som börjar bita. Indien: håller emot bäst, men oroväckande statistiska revideringar. Sydafrika: i fritt fall. Tilltagande politiska spänningar på alla håll: Xi och Putin trycker ned oro med våld, Modi är tilltygad av valresultaten, Zuma vanärad inom sitt eget parti. Men ingenstans har DEN ekonomiska och politiska krisen smält samman så explosivt som i Brasilien, vars gator under det senaste året har varit med om fler protester än världen i övrigt sammanlagt.

Dilma Rousseff, den tidigare gerillaaktivisten som Lula handplockade som sin efterträdare efter att hon varit hans stabschef, segrade i presidentvalet 2010 nästan lika övertygande som han själv. Fyra år senare omvaldes hon, denna gång med en betydligt mindre majoritet, 3 procentenheter före sin motståndare, Aécio Neves, guvernör i Minas Gerais, och där valresultatet uppvisade en större regional polarisering än någonsin tidigare. Landets industrialiserade södra och sydöstra delar vände sig kraftfullt emot henne, medan hon i nordost uppnådde ännu större jordskreds-siffror – 72 procent – än 2010. Men hur som helst handlade det om en obestridlig seger, jämförbar med Mitterrands mot Giscard [1981], och betydligt klarare, för att inte tala om renare, än Kennedys mot Nixon. I januari 2015 inledde Dilma – från och med nu hoppar vi, som brasilianerna, över efternamnet – sin andra period som president.

Inom tre månader fylldes gatorna i landets större städer av väldiga demonstrationer, minst två miljoner deltagare, med krav på hennes avgång. I kongressen började Neves´ brasilianska socialdemokratiska parti (PSDB) och dess allierade att manövrera, uppmuntrade av opinionsmätningar som visade att Dilmans popularitetssiffror fallit till ensiffrig nivå, för att få henne ställd inför riksrett. Först i maj kunde hon inte ens hålla det sedvanliga tv-sända talet till nationen: på Internationella kvinnodagen i mars hade utsändningen av hennes tal dränkts av att folk hamrade på kastruller eller tutade med sina bilar, en protestform som skulle bli känd som *panelaço*. Över en natt hade Arbetarpartiet (PT), som länge toppat popularitetsmätningarna i Brasilien, blivit landets mest impopulära parti. Privat beklagade Lula sig: ”Vi vann valet. Dagen därpå förlorade vi.” Många medlemmar undrade om partiet över huvud taget skulle överleva.

Hur hade det kunnat gå så? De sista åren av Lulas styre, då den internationella ekonomin fortfarande plågades av efterdyningarna till finanskrisen 2008, hade Brasiliens ekonomi haft en tillväxt på 7,5 procent. När hon tog över vidtog Dilma åtgärder för att förhindra överhettning, till glädje för affärstidningarna, i något som såg ut som den trygghetspolitik Lula själv hade fört i början av sin första mandatperiod. Men tillväxten sjönk drastiskt och internationellt mörknade den ekonomiska horisonten åter. Regeringen ändrade nu kurs med ett åtgärdspaket, som i första hand var avsett att stimulera investeringar i varaktig hushållning. Räntorna sänktes, inkomstskatterna sänktes, elpriserna sänktes, lån till den privata sektorn från enskilda banker ökade,

¹ *Crisis in Brazil*, <http://www.lrb.co.uk/v38/n08/perry-anderson/crisis-in-brazil>

valutan devalverades och en begränsad kontroll på kapitalrörelser infördes.² Efter detta stimulanspaket kunde Dilma, nu halvvägs in i den första mandatperioden, glädja sig åt popularitetssiffror på 75 procent.

Men ekonomin repade sig ingalunda och tillväxten minskade från redan ganska mediokra 2,75 procent 2011 till bara 1 procent 2012, och med en inflation på 6 procent höjde centralbanken tvärt, i april 2013, räntenivåerna, vilket urholkade finansministern Guido Mantegas ”nya ekonomiska matris”. Två månader senare svepte en våg av massprotester över landet. Den hade utlösts av höjda priser på bussbiljetter i São Paulo och Rio, men övergick snart till mer omfattande uttryck för missnöje med kvaliteten på offentliga tjänster och, underblåst av medierna, till fientlighet mot en inkompetent stat. Plötsligt hade regeringens popularitetssiffror halverats. Regeringens reaktion blev att slå till reträtt med försiktiga minskningar av de offentliga utgifterna och räntorna tilläts åter att stiga. Nu sjönk tillväxten ytterligare – 2014 skulle den vara noll – men sysselsättningsnivå och löner förblev stabila. I slutet av sin första mandatperiod bedrev Dilma en trotsig kampanj för omval och försäkrade väljarna att hon skulle fortsätta att prioritera förbättring av levnadsstandarden för de arbetande, allt under attacker mot sin motståndare från PSDB om att denne bara var ute efter att upphäva de sociala framsteg PT:s styre lett till genom hårda slag mot sociala förmåner och mot de fattiga. Trots en kontinuerlig ideologisk spärrelid mot henne i tidningarna räckte det ändå till seger.

Redan innan hon ens formellt hade inlett sin andra mandatperiod ändrade Dilma kurs. En åtstramningskur, förklarade hon plötsligt, var nödvändig. Arkitekten bakom den nya ekonomiska matrisen sparkades och den Chicagoskolade chefen för kapitalförvaltningsavdelningen vid Brasiliens näst största privatägda bank placerades i finansministeriet, med uppdraget att få bukt med inflationen och återställa förtroendet. Ledmotiven handlade nu om minskade sociala utgifter, sänkta krediter till statsägda banker, utförsäljning av statlig egendom och höjda skatter för att återskapa ett budgetöverskott. Centralbanken höjde snabbt räntorna till 14,25 procent. Eftersom ekonomin redan kört fast blev effekten av detta pro-cykliska paket att landet slungades in i full recession – minskade investeringar, sjunkande löner och mer än fördubblad arbetslöshet. Minskande BNP ledde till sjunkande skatteintäkter, vilket förvärrade underskottet och sen den offentliga skuldsättningen. Ingen regerings popularitet kunde ha stått emot sådana försämringar. Men att Dilmas popularitet smälte samman berodde inte bara på recessionens förutsägbara effekter på folks levnadsstandard. Det var också, och mer smärtsamt, priset för att hon övergivit de löften hon blivit omvald på. Den överväldigande reaktionen bland hennes väljare var att de var utsatta för en *estelionato*, ett luredrejeri: hon hade lurat sina väljare genom att stjäla motståndarnas kläder. Följden blev inte bara brustna illusioner, utan vrede.

Rötterna till detta debacle låg halvt dolda i myllan till PT:s egen tillväxtmodell. Från början hade partiets framgångar haft två näringskällor: en extraordinär högkonjunktur för råvarupriser och en inhemsk konsumtionsboom. Mellan 2005 och 2011 hade handelns bytesvillkor [terms of trade]

---

² André Singer har skrivit den bästa analysen av dessa olika åtgärder, och vad de skulle leda till, i ”Cutucando onças com varas curtas” (*Novos Estudos* 102, juli 2015). en artikel som kan betraktas som epilogen på hans studie av PT:s utveckling, *Os sentidos do Lulismo: Reforma gradual e pacto conservador* (2012), som behandlar förändringarna av partiets väljarbas sedan 2005, då man förlorade stödet inom medelklassen och vann sympatier bland de fattiga, som tidigare röstat mot PT av rädsla för oroligheter. Singer är, genom sin förening av nykter kritik och lojalitet mot PT, partiets störste intellektuelle, ja, tveklöst den mest imponerande tänkaren i sin generation i Latinamerika. Han var Lulas pressekreterare under dennes första mandatperiod, sedan han blev universitetslärare har PT struntat i honom och inte visat något intresse för hans analyser av partiet.

förbättrats med en tredjedel för Brasilien när efterfrågan på landets råvaror från Kina och andra ökade värdet på de främsta exportvarorna och volymen skatteintäkter, som kunde användas för sociala satsningar. I slutet av Lulas andra mandatperiod hade råvarornas andel av Brasiliens export tagit ett skutt från 28 till 41 procent, medan industritillverkningen minskat från 55 till 44 procent; i slutet av Dilmias första period vid makten utgjorde råvarorna drygt hälften av exporten. Men från 2011 hade priserna på landets främsta handelsvaror kollapsat: järnmalm från 180 dollar per ton till 55 dollar, soja från 18 dollar till 8 dollar per skäppa, råolja från 140 dollar till 50 dollar per fat. Förutom att de gyllene tiderna på andra sidan haven var förbi hade nu också den inhemska konsumtionen slagit huvudet i taket. Under hela sin tid vid makten hade PT:s strategi gått ut på att öka den inhemska efterfrågan genom att öka folks köpkraft. Detta skedde inte bara genom höjda minimilöner och kontantöverföringar till de fattiga – *Bolsa Familia* – utan genom massiva injektioner av konsumtionskrediter. Under åren 2005 till 2015 ökade den totala privata skuldsättningen från 43 till 93 procent av BNP, med lån till konsumenter som låg dubbelt så högt som i grannländerna. När Dilma blev omvald 2014 sög ränteutgifter för hushållskrediter upp mer än en femtedel av hushållens disponibla inkomster. Förutom att råvarubooomen var över var konsumentfesten inte längre hållbar. Tillväxtens två motorer hade stannat av.

2011 hade målet för Mantegas nya ekonomiska matris varit att kickstarta ekonomin genom att öka investeringarna. Men hans möjligheter till detta hade minskat. Statliga banker hade stadigt ökat sin andel av utlånat kapital, från en tredjedel till hälften av alla krediter sedan han tagit över 2006 – portföljen hos regeringens utvecklingsbank BNDES hade ökat sjufaldigt sedan 2007. Fördelaktiga lånevillkor till stora företag utgjorde långt större subsidier än utgifterna för de fattiga – *Bolsa Empresarial* var dubbelt så dyr för staten som *Bolsa Familial*.

De statliga bankernas stora expansion, som gynnade stora råvaruföretag och byggbolag, var något rent avskryvbart för städernas medelklass, där de PT-fientliga stämningarna växte på ett våldsamt sätt, och där lokala medier – påhejade av affärstidningarna i London och New York – skarpt vände sig mot riskerna för statsocialism. Mantega ändrade nu kurs och satsade på att stötta investeringar i den privata sektorn genom skattelindringar och räntesänkningar, till priset av minskade investeringar i offentlig infrastruktur, och hjälpa tillverkningsindustrin genom att devalvera valutan, *real*. Men frierierna till industrin var förgäves. Strukturellt är landets finanssektor mycket starkare. De två största privatägda bankernas, Itaú och Bradesco, kapitaltillgångar är nu dubbelt så stora som Petrobras´ och Vale, de två största oljebolagen, och långt mer sunda. De och andra banker har skapat sina tillgångar genom de högsta långsiktiga räntorna i världen – förlamande för investerare, manna för rentierer – och häpnadsväckande skillnader mellan in- och utlåning, där låntagare fick betala mellan fem och tjugo gånger så mycket för samma pengar som långgivare. Vid sidan av detta komplex har vi världens största block av aktiefonder och pensionsfonder, för att inte tala om Latinamerikas största investeringsbank, och en svärm av privata riskkapital- och hedgefonder.

Regeringen satsade nu, i tron att detta skulle få investerarna att fylkas kring sig, på en konfrontation med bankerna genom att driva ned räntesatserna till en aldrig tidigare skådad nivå på 2 procent i slutet av 2012. I São Paulo verkade arbetsgivarföreningen under en kort tid nöjd med förändringarna, innan man övergick till att hänga ut flaggor till stöd för de anti-statliga demonstrationerna i juni 2013. Industrin hade alls inte dragit sig för att hösta in vinsterna från tillväxtperioden under Lula, då så gott som alla grupper i samhället upplevde förbättringar. Men när detta tog slut under Dilma, och strejker blossade upp, var de oberörda inför de nya förmåner de tilldelades. Det var inte bara det att stora företag i den reella ekonomin, i likhet med sina motsvarigheter i norr, med knappa finansiella resurser, var drabbade av det starka trycket från inkomster till rentiererna, utan som samhällsgrupp tillhörde de flesta en övre medelklass som var

mycket större till antal, och mer frispråkig och politiserad, än näringslivet i stort, och med större utrymme ideologiskt och möjligheter att göra sig hörda i samhällslivet. Den övre medelklassens rabiata fientlighet mot PT delades av bankvärlden. Bankerna och den övre medelklassen hade nu var och en bestämt sig för att göra sig av med en regim, som hotade deras intressen och tillverkningsindustrin var inte tillräckligt självständig för att kunna hävda sig.

Vilket stöd kunde PT räkna med mot denna front? Även om fackföreningarna blivit mer aktiva under Dilma var de ändå bara en skugga av sitt forna jag. De fattiga var bara passiva mottagare av bidrag från PT:s styre och partiet hade aldrig skolat eller organiserat dem, än mindre mobiliserat dem som någon kollektiv kraft. Sociala proteströrelser – de jordlösa eller de bostadslösa – hade hållits på avstånd. Intellectuella hade marginaliserats. Men det handlade inte bara om att den politiska potentialen underifrån aldrig hade utnyttjats. Regimens sätt att dela ut materiella fördelar åstadkom ingen direkt solidaritet. Det hade inte skett någon omfördelning av förmögenheter eller inkomstutjämnning: den beryktade regressiva skattestruktur, som Cardoso och Lula lämnat efter sig, där de fattiga bestraffades och de rika klemades med, lämnades i stort sett intakt. Nog för att det förekom en fördelningspolitik, och som märkbart hade höjt levnadsnivån, men till formen var den individuellt inriktad. På något annat sätt kunde det inte heller ha varit med en *Bolsa Familia* i form av bidrag till mödrar med barn i skolåldern. Höjda minimilöner innebar ett ökat antal arbetare med en *carteira assinada*, som gav dem rätt till en formell anställning; men ingen som helst ökning, i själva verket en minskning, av medlemskap i fackföreningarna. Framför allt innebar införandet av en *crédito consignado* – banklån till hög ränta, som drogs direkt från lönen – att den privata konsumtionen släpptes lös utan tyglar på den offentliga servicens bekostnad, där förbättringar skulle ha varit ett mer kostsamt sätt att stimulera ekonomin. Inköp av elektronikvaror, vitvaror och fordon uppmuntrades (bilinköp genom skatteförmåner), medan vattenförsörjning, asfalterade vägar, ett effektivt bussnät, acceptabla avloppssystem, hyggliga skolor och sjukhus, nonchalerades. Kollektiva varor prioriterades inte, vare sig ideologiskt eller i praktiken. Parallellt med mycket behövliga, verkliga förbättringar av hushållens levnadsstandard spred sig nu en konsumtionism i urartad form nedåt i samhällshierarkin från en medelklass, som även i internationell jämförelse var dränkt i glassiga tidskrifter och shoppingcentrar.

Hur skadligt detta har varit för PT framgår av bostadssektorns utveckling, där kollektiva och enskilda behov mest tydligt korsar varandra. På konsumentbubblan följde en mycket mer dramatisk fastighetsbubbla, där stora förmögenheter gjordes av tomtspekulanter och byggföretag, samtidigt som priserna sköt i höjden för majoriteten av invånarna i de stora städerna och det i ett läge där cirka en tiondel av befolkningen saknade anständigt boende. Mellan 2005 och 2014 ökade krediterna tjugofaldigt för fastighetsspekulation och byggnation; i São Paulo och Rio fyrdubblades priset per kvadratmeter. I São Paulo ökade hyreskostnaderna med 146 procent bara under 2010. Samtidigt fanns sex miljoner tomma lägenheter, medan sju miljoner familjer hade behov av anständigt boende. I stället för att öka tillgången på bostäder åt folket gav regeringen pengar till privata byggherrar för att till en pryddlig vinst bygga nya bostadsområden utanför städerna, där hyrorna typiskt nog låg utom räckhåll för de fattigare delarna av befolkningen, och stod och tittade på när lokala myndigheter vräkte dem som ockuperat obebodda lägenheter. I protest mot detta har det uppstått sociala proteströrelser bland de bostadslösa, och de är nu de viktigaste i Brasilien: dessa rörelser stödjer inte, utan är motståndare till PT.

Efter att med vissa svårigheter ha blivit omvald hoppades Dilma, i brist på folklig motkraft att stå emot det samlade trycket från landets olika eliter, att hon genom att slå till reträtt ekonomiskt, med en inledande svångremspolitik liknande den som Lula stått för under sina första år vid makten, skulle kunna återskapa samma sorts uppsving. Men de yttre förhållandena uteslöt något

sådant. Råvarudansen har upphört och återhämtningen, när den nu kommer, blir sannolikt matt. Det går att hävda att de nuvarande svårigheterna, med tanke på omständigheterna, inte får överdrivas. Landet befinner sig i en svår recession, med en BNP som föll med 3,7 procent i fjol och förmodligen lika mycket i år. Å andra sidan har arbetslösheten ännu inte nått samma nivå som i Frankrike, för att inte tala om Spanien. Inflationen är lägre än i slutet av Cardosos styre och reserverna större. Den offentliga skuldsättningen är hälften av Italiens, fast på grund av de höga räntorna i Brasilien är kostnaderna för den långt större. Skatteunderskottet är mindre än genomsnittet i EU. Alla dessa siffror kommer sannolikt att förvärras. Men djupet på det ekonomiska hålet svarar hittills inte mot det högljudda ideologiska oväsendet om detsamma: den ensidiga oppositionen och nyliberal fixeringen har allt intresse av att överdriva landets svårigheter. Men detta minskar inte på något sätt omfattningen av den kris PT nu sprattlar omkring i, och den är inte bara ekonomisk utan politisk.

Det läge Brasilien befinner sig i beror mycket på strukturen i landets konstitution. Så gott som överallt i Latinamerika samexisterar en presidentmakt, med USA som förebild, med parlament av europeisk modell: detta innebär en alltför mäktig exekutiv makt å ena sidan och lagstiftande församlingar utsedda i val enligt proportionell modell å den andra. Det typiska, men inte det enda resultatet är en president med omfattande administrativa befogenheter, där det bräckliga underredet består i avsaknad av varje form av majoritet i ett parlament med stor lagstiftande makt. Men ingenstans är skillnaderna mellan den verkställande och lagstiftande makten lika uttalade som i Brasilien. Orsaken till detta är, framför allt att landet har det klart svagaste partisystemet på kontinenten. I Brasilien tar sig den proportionella representationen formen av ett system med öppna listor, där väljarna kan välja vem som helst bland en mängd individer som nominellt återfinns på samma valsedel, detta i valkretsar med en miljon, eller mer, väljare. Konsekvenserna av detta blir två. För det mesta tar väljarna den kandidat de känner till – till skillnad från ett parti som de bara har liten eller ingen kunskap om. Politikerna behöver för sin del samtidigt skaffa sig stora penningssummor för att finansiera kampanjer, där de försäkras om att väljarna identifierar sig med dem. De allra flesta partierna, vars antal har ökat för varje val (i kongressen idag finns 28) saknar all politisk koherens, än mindre disciplin. Deras mål är bara att tillförsäkra sig förmåner av den verkställande makten, och stoppa dem i egna fickor för att sedan lämna en liten bottensats till sina valkretsar för att garantera omval, i utbyte mot deras röster till stöd för regeringen i kammaren.

När Brasilien i mitten av 1980-talet tog sig ur två årtionden av militärdiktatur utformades detta system av en politisk klass som hade formats under den epoken. Objektivt var och är deras mål att undanröja alla möjligheter att demokratin skulle utnyttas i någon folklig vilja som på något sätt skulle kunna hota de enorma inkomstskillnaderna i landet genom att bedöva väljarna i en sörja av halvpolitiska tävlingar om förmåner via korruption. Detta system accentueras ytterligare av en omfattande geografisk snedfördelning. Alla federala system kräver någon form av regional utjämning, oftast genom överrepresentation i överhuset av mindre områden på landsbygden, på bekostnad av större och mer urbaniserade, som med senaten i USA. Få kan emellertid tävla med den form av förvrängning, som dess skapare har byggt in i det brasilianska systemet, där förhållandet av överrepresentation mellan den minsta och största delstaten i senaten uppgår till 88:1 (i USA är siffran runt 65:1). De tre fattigaste och mest efterblivna makro-regionerna, med 40 procent av befolkningen (och hemvist för de mest traditionella *caciques*, hövdingarna, med makt över den fogligaste delen av väljarkåren), kontrollerar tre fjärdedelar av platserna i kongressens överhus. Vad som är unikt är att de även förfogar över en majoritet i underhuset. Demokratiseringen har långt ifrån rättat till denna konservativa skevhet i systemet, utan tvärtom förvärrat den och lagt till nya underbefolkade delstater, som förvärrat obalansen.

I motsats till alla andra länder i Latinamerika, som sluppit ut ur militärstyret på 1980-talet, har inga politiska partier av någon betydelse lyckats överleva från perioden före diktaturen. I stället intogs scenen till en början av två krafter med bakgrund i generalernas planer: deras parti för opposition till namnet, Brasilianska demokratiska rörelsen (MDB) och deras regeringsparti, Nationella alliansen för förnyelse (ARENA) – som på den tiden förhånades som skillnaden mellan att säga ”*sim*” och ”*sim, senhor*”. Det förstnämnda döpte slutligen om sig till Brasilianska demokratiska rörelsens parti (PMDB) och större delen av det senare omvandlades till Liberala frontens parti (PFL). Sedan generalerna dragit sig tillbaka kom den första stabila regeringen under Cardosos första mandatperiod 1994, skapad genom en pakt mellan en biprodukt till PMDB, som han varit med om att bilda, det till namnet socialdemokratiska men i själva verket social-liberala PSDB, vars väljarkår återfanns i den södra och sydöstra industrialiserade delen av landet, och det till namnet liberala men i själva verket konservativa PFL, med basen i det efterblivna nordost och norr. Detta handlade om en uppgörelse mellan moderata motståndare och traditionella dekorationer åt diktaturen, som tryggade en konstant stor majoritet i den lagstiftande församlingen åt den verkställande makten och gjorde tjänst åt vad som skulle bli ett nyliberalt program i enlighet med den konsensus Washington förespråkade. Som presidentkandidat dränktes Cardoso – som kapitalet betraktade som en garanti mot all radikalisering – i pengar: de välbärgade kände igen sin vän. Kostnaderna för hans valkampanj överträffade proportionellt Bill Clintons i USA – och detta i ett mycket fattigare land. Motkandidaten Lulas möjligheter dränktes i en flodvåg av kontanter. Men när Cardoso väl installerat sig behövde han i allmänhet inga pengar – fast med ett viktigt undantag – för att köpa sig stöd i kongressen, där hans koalition med den oligarkiska klanen från nordost visserligen ledde till det sedvanliga knuffandet runt köttgrytorna, men inte bara hade tillkommit av praktiska skäl, utan mer att naturliga partners samlades kring gemensamma mål. Arrangemanget var stabilt och har på senare år rönt många lovord från brasilianska och engelsktalande beundrare till Cardoso som en modell för ”koalitionsinriktad presidentmakt” och framställt som efterföljansvärt exempel för stora delar av resten av världen, där europeiska eller amerikanska former av politiskt styre inte särskilt troligt kommer att slå rot.

Även om kassakistorna i Cardosos kampanjer var ”rena” i förhållande till vad som gäller i USA, där Super Pacs (Stora politiska aktionskommittéer) köper röster, och hans koalition byggde på en gemensam ideologi, kunde han varken uppnå sina egna eller sina allierades mål utan att ta till andra metoder. Både hans vicepresident, Marco Maciel, och hans mäktigaste bundsförvant i kongressen, Antonio Carlos Magalhães, var grundbultar i den repressiva politiska ordningen i nordost – den ena hade installerats som guvernör i Pernambuco av diktaturen, den andre i Bahía, sedan båda hade stött störtandet av demokratin 1964 – utan några avsikter att ändra de traditionella sätten att sköta den. ACM, som han tyckte om att bli kallad, skröt: ”Jag vinner val med en väska med pengar i ena handen och en piska i den andra.” Hans son Luis Eduardo var Cardosos favorit i kongressen, den han tänkt sig som sin efterträdare, om han bara inte dött så ung. Cardoso själv, som länge hävdade att en reform av partiväsendet hade hög prioritet i Brasilien och även hade lovat att verkställa detta, insåg dock så fort han klivit in i presidentpalatset, *Planalto*, att den viktigaste prioriteringen var att ändra konstitutionen så att han själv kunde väljas om för en andra mandatperiod. Cardoso övergav alla tankar på att förbättra eller demokratisera den rådande ordningen och hanterade – nu visade det sig verkligen vara nödvändigt – direkta mutor till deputerade för att kunna köpa den supermajoritet han behövde i kongressen för att få igenom ändringen av konstitutionen.

När Lula till sist blev vald 2002 befann sig PT i en annan position. Så fort han kommit med de nödvändiga försäkringarna om att han inte tänkte attackera dem, och såg ut som den trolige vinnaren, hade också Lulas kampanj finansierats av banker och företag, om än inte i samma skala

som företrädarens. Men i kongressen hade han inga naturliga bundsförvanter av någon betydelse. Trots all återhållsamhet i Lulas satsning mot presidentposten, betraktades PT av andra – och betraktade sig fortfarande så själva också – som ett radikalt parti, långt till vänster om de sumpmarker som resten av den lagstiftande församlingen utgjorde. Men där hade man inte mer än en femtedel av antalet deputerade, efter att ha fått mindre än en tredjedel av de röster Lula själv uppnått. Hur skulle man kunna åstadkomma någon fungerande majoritet bakom honom ur detta träsck? Den traditionella metoden, som tillämpats i storslagen skala av den förste presidenten efter diktaturen, José Sarney, ytterligare en som tidigare tillhört generalernas tjänstefolk, bestod i att köpa sig stöd genom att överlämna ministerposter och sinekurer till alla som varit duktiga på att i gengäld leverera många röster – i första hand rivaliserande fraktioner inom hans eget parti, det heltäckande PMDB, den största och mest färglösa politiska företeelsen i landet, som ett decennium senare hade förvandlats till en avloppsbrunn dit varje liten bäck av politisk korruption rann. Det klassiska tillvägagångssättet för PT hade varit att göra upp med denna företeelse, genom att tilldela det en större del regeringsposter och chefskap över statliga myndigheter. Men den lösningen avvisade partiet – det är omtvistat vem i högsta ledningen som var för eller emot – av oro för att det skulle bli en sådan ideologisk dödvikt i regeringen att varje form av progressiv fart skulle neutraliseras. I stället fattades beslutet att sy ihop ett lappverk av stöd från den omfattande samlingen av mindre partier, utan att ge dem alltför mycket fotfäste i regeringen och i stället betala dem kontant för deras stöd i parlamentet. I själva verket försökte PT hålla sig skadeslösa för bristen på den slags partner som Cardoso hade haft ett naturligt samarbete med och partiets vägran att hemfalla åt den sorts plundring Sarney använt sig av, genom en uppsättning materiella lockbeten för samarbete på lägre nivå, och inte med samma mängd mynt: månatliga sedelbuntar i stället för viktiga tjänster i staten.

När *mensalão*-skandalen (eller ”månatliga utbetalningar”) avslöjades 2005 skulle det kosta Lula hans stöd inom medelklassen och närapå innebära slutet för hans första mandatperiod. När han överlevt detta och året därpå blivit omvald i triumfatorisk stil återstod inget annat alternativ för PT än att luta sig mot den lösning man tidigare försökt undvika: PMDB i dess helhet kom med i regeringen, med en rad ministerier och nyckelposter i kongressen, och där skulle man stanna kvar under Dilmars första period och första året av hennes andra. Den systematiska korruptionen skulle dock långt ifrån minska, tvärtom trappades den upp. PMDB var inte bara synonymt med plundring av offentliga tillgångar i partiets bastioner på kommunal och statlig nivå (partiet hade sedan länge inte ens brytt sig om att ha någon egen presidentkandidat), utan en gigantisk honungsburk, som ingen tidigare kunnat föreställa sig, genom det statliga oljebolaget Petrobras expansion. När det stod på sin höjdpunkt representerade det 10 procent av BNP; dess börsvärde gjorde det vid den tidpunkten till det fjärde största bolaget i världen. Byggandet av nya raffinaderier, plattformar ute i havet och petrokemiska komplex erbjöd goda möjligheter till pengar under bordet och snart var ett organiserat schema för detta i gång. En kartell av landets ledande byggföretag höll nere anbudena, medan kontrakten överfakturerades så att stora penningsummor kunde hamna i fickorna på cheferna för Petrobras och de politiska partier de hade att tacka sina utnämningar för – mutor kanske någonstans i trakten av 3 miljarder dollar. Förskingring var förvisso inte något nytt i Petrobras historia, eftersom Cardoso hade valt att titta åt annat håll, och fram till våren 2013 åtnjöt företaget den sedvanliga straffrihet, som gäller rikedom och makt i Brasilien.

Det som förändrades efteråt handlar om tre efterskalv till *mensalão*. Förhandlingar om erkännanden – portugisiskans term *deleção premiada* är mindre förskönande – ”belönat angiveri” – infördes i Brasilien; frihetsberövande på obestämd tid i preventivt syfte, *prisão cautelar*, som länge juridiskt använts för att proppa landets fängelser fulla med folk från underklassen, blev nu

för första gången ett accepterat verktyg mot dem som befann sig högre upp på samhällsstegen, och domar i första instans gick inte längre att uppskjuta i väntan på utslag i en högre instans, vilket gjorde vägen till fängelserna mycket kortare. De båda första var de vapen som gjorde det möjligt för italienska undersökningsdomare att belägra politiker- och företagarklassen i Tangentopolisskandalerna på 1990-talet. Den tredje hade de aldrig fått rätt till. I Brasilien utformade man ytterligare metoder för att få sådana som låsts in i preventivt syfte att bekänna: hot om att utsätta deras hustrur och barn för samma behandling. 2013 ledde bandupptagningar vid en växlingsdisk på en biltvätt (*lava jato*) i Brasilia till arrestering av en svartabörshaj med ett digert register hos polisen. För att skydda sin familj började denne *doleiro*, penningväxlare, som satt anhållen i Curitiba, långt i söder, nu avslöja omfattningen på korruptionen inom Petrobras, där han hade varit en av de viktiga mellanhänderna för att föra över penningmedel mellan entreprenörer, chefer och politiker i och utanför landet. På kort tid riktades anklagelser mot nio av de största byggföretagen i Brasilien, deras berömda chefer arresterades, tre högre chefer inom Petrobras hamnade i fängelse, och utredningar inleddes mot drygt 50 politiker, medlemmar av kongressen eller delstatsguvernörer.

De tre mest inblandade partierna – sammanlagt rörde det sig om sju – var PMDB, Progressiva partiet (en avspjälkning från diktaturåren) och PT. Vem som håvat in mest pengar är fortfarande oklart. Men eftersom få hyste några illusioner om de två förstnämnda blev det avslöjandena om det tredje som fick politisk betydelse. *Mensalão* hade handlat om småpengar jämfört med de enorma summorna i *petrolão*, och medan den förra inte hade tjänat till att berika enskilda medlemmar av PT stod det snart klart att med den senare var gränslinjen utplånad mellan finansiering av en organisation och berikande för personligt vidkommande. Bland andra detaljer framkom att Lulas stabschef, José Dirceu, den egentlige arkitekten bakom uppbygget av PT, som förlorat sin post i samband med *mensalão*, därefter hade insisterat på att en bit av *petrolão* skulle gå till hans eget bankkonto. Om huvuddelen av penningssummorna under bordet använts för att finansiera partiets valkampanjer och dess apparat kunde det fortsatta klafsandet i stora mängder hemliga penningssummor inte undvika att fräta på dem som hade skött det hela. Sociologen Chico de Oliveiras varning, som gjorts långt innan *petrolão*-skandalen uppdagades, om att PT i ett slag höll på att omvandlas till en till sitt väsen abnorm del av det politiska livet gick inte längre att avfärda som enbart en metafor.

Undersökningsdomarna i Curitiba, som gick i spetsen för attacken mot *petrolão*, blev i likhet med den trust i Milano som var deras förebild, mediastjärnor över en natt. Ungdomliga, skarpskurna, med kraftfulla hakor, och den nyttiga skolningen vid Harvard bakom sig, såg undersökningsdomaren Sérgio Moro och åklagaren Deltan Dallagnol ut att komma direkt från ett domstolsdrama i amerikansk tv. Det kunde inte råda något tvivel om deras nit när det gällde att gå till rötterna med korruptionen eller betydelsen av den chock de utsatte landets elit inom politik och näringsliv för. Men, precis som i Italien, harmonierade inte alltid mål och metoder. Angiveri för vinnings skull, och fängslande på obestämd tid, en kombination av lockbeten och skrämselfaktik: trubbiga instrument om man är ute på jakt efter sanning och rättvisa, men helt inom lagens ramar i Brasilien. Att läcka upplysningar, eller bara misstankar, till tidningarna om utredningar som förväntas vara hemligstämplade är det inte: det är klart olagligt. I Italien användes det regelbundet av trusten i Milano, och skulle göras så än mer av trusten i Curitiba. Redan från början verkade läckorna selektiva: hela tiden var PT måltavlan – men inte ensamt: godbitar förekom också i annan riktning – och partiet hamnade i det mest våldsamma hamrande från mediernas sida. Bara några timmar innan vallokalerna öppnade vid presidentvalet 2014 hade veckotidningen *Veja*, efter veckor av avslöjanden, en artikel på omslaget där Dilmias och Lulas ansikten skymtade i ett skumt halvmörker, spöklikt rött och kusligt svart, över rubriken ”De

Visste!”, där väljarna fick de kriminella hjärnorna bakom *petrolão* utpekade för sig.

Innebar domarnas näringsdropp till medierna att de hade samma mål, och var frukten av en gemensam operation – som PT redan ansåg det vara? Det brasilianska rättsväsendet, liksom kollegerna inom åklagarapparaten och den federala polisen, kan antas dela ungefär samma värderingar som landets medelklass, vars mer välbärgade skikt de tillhör, och de preferenser och fördomar som är typiska där. Inget arbetarparti, hur uppmjukat det än må vara, lär ha några större utsikter att vinna några större sympatier i de kretsarna. Men skulle läckorna mot PT kunna bero mindre på en ensidig aversion mot det än på en kalkyl att det inte finns något bättre sätt att fästa uppmärksamheten på korruptionens ondska än att låta det stå med skammen som den politiska kraft, som lett landet i drygt tio år och också det parti som medierna av sina egna skäl var mest angelägna om att nagla fast? Avslöjanden om korruptionen inom PMDB skulle vara för trivialt och PSDB kunde också lämnas därhän som, på nationell nivå, ett oppositionsparti med mindre tillgång till federala kassaskåp, oavsett vad som kan sägas om partiets agerande på delstatlig nivå.

Lava Jato-skandalen startade våren 2014 och en rad arresteringar och anklagelser gjorde att den skapade rubriker under presidentvalet på hösten. Dilmás ekonomiska u-sväng, efter att hon blivit omvald, kan till en del ha skett i förhoppning om att kunna blidka de nyliberala stämningarna tillräckligt för att medierna skulle vara mindre på hugget i att framställa PT som ett tjuvarnas parti. Om så var fallet fungerade det inte. En ny höger trädde med raketfart fram under massdemonstrationerna mot Dilma i mars 2015 och överträffade till och med PSDB genom våldsamheten i sina attacker. I Brasilien har högerns traditionella paroller varit Familj, Gud och Frihet, slagord för en höger som hyllade militärkuppen 1964. Ett halvsekel senare hade de samlande ropen förändrats. En ny höger – och ofta stolt över att kalla sig själv det –, rekryterad ur en yngre generation av aktivister från medelklassen, talade mindre om gud, nästan inte alls om familjen och gjorde en nytolkning av frihet. För detta skikt var en fri marknad grunden till alla andra rättigheter, och staten en fiende med lika många huvuden som en hydra. Politik började inte i institutionerna hos en samhällsordning som var på väg att falla samman, utan på gator och torg, där medborgarna kunde störta en regim av parasiter och rånare. De båda ledande grupperna från denna radikala höger – *Vem Pra Rua* och *Movimento Brasil Livre* (MBL) – har surfat på massdemonstrationerna mot Dilma och byggt sin taktik på samma sätt som den radikala vänstern i *Movimento Passe-Livre* gjorde för att få fart på protesterna 2013. Organisationerna är små på bägge håll, båda förlitar sig på att kunna mobilisera ett större antal genom intensiv användning av Internet. Brasilien har fler slavar under Facebook än något annat land vid sidan om USA. *Vem Pra Rua*, MBL och andra nätverk på högerkanten – *Revoltados On-Line* (ROL) är en annan framträdande aktör – de har otvivelaktigt försett Zuckerbergs följe med en klassprofil – har sporrat dem till handling med långt större framgång än vänstern gjorde. Hittills har den nya högern fått en långt större multiplikatoreffekt.

Bakom den finns också den dunkla nebulosan av ny religiositet. Mer än en femtedel av Brasiliens befolkning består nu av folk som omvänt sig till den ena eller andra formen av evangelisk protestantism. Efter mönster från Pastor Moons Enhetskyrka är många av dessa – med säkerhet de allra största – bedragare som mjölkar de trogna på pengar för att kunna skapa finansiella imperier åt sina grundare. Edir Macedos förmögenhet beräknas uppgå till 1 miljard dollar. Han är ledare för Universella kyrkan för Guds kungarike där det i det enorma kitschiga Salomontemplet i kvarteret Bras i São Paulo – mitt emot en bara något mindre byggnad tillhörande rivalerna från *Assembleia de Deus*, tillsammans utgör de ett slags religiöst Wall Street – iscensätts en melodramatisk exorcism på en storbildsskärm inför tysta eller sjungande troende i mörkret. Och det kan tilläggas att han kontrollerar landets näst största tv-kanal. Macedos organisation, som för närvarande har hegemoni på området, predikar ”välståndsteologi”, som utlovar materiella

framgångar på jorden snarare än räddning i himlen. I motsats till amerikanska evangelister har de brasilianska kyrkorna ingen uttalad ideologisk profil, förutom i frågor som abort eller samkönade äktenskap. Macedo stödde Cardoso som ett bålverk mot kommunism, senare slöt han upp bakom Lula, och därefter har han bildat en egen politisk organisation. Men merparten av kyrkorna fungerar mer som en undervegetation i de politiska partierna: de är till uthyrning, men med skillnaden att de kan stödja kandidater på hur många valsedlar som helst – den evangeliska gruppen i kongressen, cirka 18 procent i underhuset, har deputerade från 22 partier. Den inriktar sig främst på att säkra tillstånd för sina radio- och tv-stationer, få skattelättnader för sina affärer och rätt att skaffa mark för att bygga faraoniska monument åt sig själva.

Samtidigt utgör de en konservativ reservoar, om än mer passivt och oorganiserat än sina motsvarigheter i USA, för aggressiva högerpolitiker i kongressen. Symptomatiskt nog finns där ordföranden för Evangeliska fronten, en muskulös pastor och tidigare polisman, som sitter på PSDB:s bänkar. Där finns också Eduardo Cunha, en evangelisk predikant från Rio och grupp- ledare för PMDB, som i februari 2015 valdes till talman – den mäktigaste posten i kongressen och trea i rangordning i landet efter presidenten och vice presidenten. Cunha betraktas allmänt som Dilmas farligaste fiende – hon försökte förhindra valet av honom – och bakom hans slät-kammade och oberörda framtoning döljer sig en osedvanligt skicklig och hänsynslös politiker, mästare i den dunkla konst som består av parlamentariska manipulationer och manövrerande, och många medlemmar av ”det lägre prästerskapet” i kongressen har blivit beroende av honom för att bli vald, medan andra levt i ständig skräck för hans hämnd om de skulle råka reta honom. Så snart gatudemonstrationerna hade börjat kräva att Dilma skulle ställas inför riks rätt tog han ledningen för kampanjen i parlamentet för att avsätta henne med hänvisning till att hon före valet på ett oegentligt sätt överfört pengar från statliga banker till federala konton.

Rörelsen för att avsätta henne nådde ett crescendo i september och sträckte sig över ett brett spektrum, där olika krafter och personer överlappade varandra på tvivelaktiga vägar, ungturkarna från MBL och ROL poserade för fotografierna tillsammans med Cunha, lagens pelare som Moro och Dallagnol (också han evangelisk protestant) umgicks med politiker från PSDB och lobbygrupper för riks rätt, tidningarna som fortsatte att hamra på mot PT och *Planalto*, president-palatset, med nya dagliga fördömanden. Antingen hade Dilma illegalt dolt ett underskott i statens finanser för att kunna bli omvald, eller också hade hon använt sig av stora injektioner av korrup tion för att finansiera sin valkampanj, eller bådadera – i vilket fall tillräckliga skäl för att snabbt driva bort henne från sitt ämbete som en förolämpning mot rättskaffens folk. Åttio procent av befolkningen, enligt opinionsmätningarna, ville redan att hon skulle gå.

På denna scen skulle emellertid en granat explodera. I mitten av oktober informerade schweiziska myndigheter riksåklagaren i Brasilia om att Cunha innehade inte mindre än fyra hemliga bankkonton i Schweiz – och ytterligare ett skulle snart upptäckas i USA –, ett i sin hustrus namn, ytterligare ett i namn av ett skalbolag bildat i Singapore, via ytterligare ett i Nya Zeeland. Sammanlagt värde: 16 miljoner dollar, eller 37 gånger hans deklarerade förmögenhet i Brasilien. Till sitt förfogande hade paret, i namn av två lokala bolag – ett av dem bar namnet Jesus.com (ibland överträffar verkligheten all satir) – en fordonsflotta på nio limousiner och stadsjeepar i Rio. Bevisen på att han tagit emot enorma mutor från Petrobras hopade sig. Även för de mest lydiga tidningarna blev detta för mycket. I kongressen följde nu en komedi likt hela havet stormar. Enligt Brasiliens konstitution har husets talman ensam rätt att ta upp frågan om att ställa presidenten inför riks rätt på dagordningen. I månader hade PSDB uppvaktat Cunha och överlagt i hemlighet med honom om taktiken och tidsplanen för den kommande rättegången. Avslöjandet om hans skattkista i Schweiz, med bevis som var långt mer förödande än något som helst avseende Dilma, blev akut besvärande för partiet. Vad skulle man nu göra? Cunha satt

fortfarande på nycklarna till riks rätt, och om allt fungerade skulle valresultatet 2014 ogiltigförklaras och en seger för Neves säkras efteråt. Partiet yttrade sig därför så lite som möjligt om bulletinerna från Schweiz, förutom att påpeka att Cunha själv ännu inte uttalat sig och att han måste betraktas som oskyldig tills motsatsen var bevisad. Men nu kunde inte partiets anhängare i medierna hålla sig: hur kunde ett moralens parti försöka skydda sådan uppenbar brottslighet? Inför denna revolt tvingades PSDB backa och fåraktigt tillkännage att man när allt kom omkring inte kunde stödja talmannen längre – ett litet oberoende socialistiskt parti hade nu lagt fram förslaget att han skulle berövas sin plats i kongressen. När han fick se sig övergiven av PSDB gjorde Cunha en snabb helomvändning. I förhandlingar bakom lyckta dörrar erbjöd han sig att frysa frågan om riks rätt mot Dilma om PT lovade att skydda honom mot hotet att bli berövad sitt mandat och uteslutning ur kongressen. Sagt och gjort. Ministrar från PT, inte mindre utan skam i kroppen än PSDB, gick med på att låta honom stanna kvar, förutsatt att han inte vidtog några åtgärder mot Dilma. Denna surrealistiska karusell blev för mycket för partimedlemmarna och uppgörelsen fick upphävas. Ett tag såg det ut som om Cunhas position var ohållbar och frågan om riks rätt så tilltygad av avslöjandena, att den skulle få svårt att få tillräcklig majoritet.

I bakgrunden hade emellertid inte den främsta källan för förhoppningarna att kunna göra slut på PT gett upp. Ända från krisens början hade Cardoso varit allestädes närvarande i medierna – foton av honom överallt, en ström av intervjuer, artiklar, tal, dagböcker. Han hade länge hållits högt i aktning av tidningsägarna och deras assistenter, men att han åter hamnat i förgrunden var följden av mer närliggande politiska kalkyler från deras, och även hans, sida. Han har utmålats som republikens äldre statsman och som den man hade att tacka för all den stabilitet som uppnåtts. Kommentatorer och journalister har tävlat om att framställa honom som en tänkare av internationella dimensioner, en sansad och ansvarsfull röst i landets bekymmersamma läge, men hovfolk i engelskspråkiga tidningar och akademiska kretsar har också fyllt ut kören av smickrare. Tanken bakom detta förhållande är enkel nog: under sin tid som president gav Cardoso Brasilien den välbehövliga dosen av marknadsvänlig ledning, en medicin som nu är än mer akut nödvändig efter PT:s populistiska utsvävningar. Cardoso själv, som vid makten jämrade sig över att det var ”oerhört svårt” och att ”Brasilien inte tycker om det kapitalistiska systemet”, har inga invändningar där. Men något mer står på spel för honom i strålkastarljuset. När han lämnade presidentämbetet var opinionssiffrorna inte mycket bättre än Dilmias idag, och i åtta år fick han utstå jämförelser med Lula, en långt mer populär president som förnekade det arv han lämnat efter sig, förändrade landet på ett avgörande sätt och tillförsäkrade PT ett mandat som var dubbelt så långt som hans eget.

Detta var en bitter kalk att tömma. Skulle auran som tänkare kunna kompensera förlusten av anseende som politiker? Objektivt sett hade den senare rollen skett på bekostnad av den förra – vilket är helt naturligt. I jakten på det högsta ämbetet hade Cardoso inte bara offrat sina tidigare övertygelser, som var marxistiska och socialistiska, utan med tiden också sin intellektuella status. Banaliteten i hans senare produktion – plattityder till globaliseringens lov och lite oro för dess sidoeffekter – är nedslående. Någon enstaka gång kanske han inser det själv också: ”Jag måste medge att jag, även om jag har en stark intellektuell böjelse, i grunden är en *homo politicus*”, lät han en gång undslippa sig. Men subjektivt sett kan fåfänga – plågad av att en obildad arbetare har större politisk dragningskraft – inte tillåta att mer intellektuella ambitioner sätts åt sidan. Iförd den brasilianska akademins gröna och gyllene dräkt, en tropisk kopia av det pompösa franska originalet, med svärdet i sin skida, förklarade han för en tid sedan att sociologen och presidenten aldrig hade skilts åt under en sammanhållen karriär och en kreativ politisk insats, att de varit helt förenliga med varandra.

I årtal hade han haft skäl att klaga över att PSDB som oppositionsparti inte hade visat tillräcklig

respekt för minnet av sin enastående ledare och avstått från alla kraftfulla försök att försvara hans modernisering av Brasilien och de djärva privatiseringarna. Nu visade emellertid krisen för *lulupetismo* – hans sedvanliga föraktfulla uttryck, med undermeningen av något lägre, mer demagogiskt, än enbart stöd för PT, eller *petismo* – hur rätt han hade haft hela tiden. Om det funnits något bra under PT:s styre så var det något som de ärvt av honom. Och om det fanns så mycket mer som var katastrofalt dåligt var det bara vad han hela tiden varnat för. Tiden var inne för att utan skamkänslor åter hålla upp baneren från 1994 och 1998 och göra slut på PT:s vanstyre. Även om han själv ännu inte uppmanade till det, så var riks rätt helt i sin ordning, om man bara lade grunden till det. Och även om så inte skulle bli fallet kunde Dilma knappast återhämta sig politiskt. Men – och här skilde sig Cardosos kalkyler från den yngre generationen PSDB-politiker i kongressen, som var ivriga att ta makten från henne omedelbart – det var bäst att vänta på vad juristerna skulle komma fram till och han litade på att de skulle se till att politisk rättvisa blev skipad.

Den övertygelsen var baserad på nära förbindelser med veteraner inom domarkåren, och riskerade inte att komma på skam. Den som skulle sitta ordförande i högsta valdomstolen i fallet mot Dilma var Gilmar Mendes, en kompis som Cardoso hade utnämnt till högsta domstolen, där han fortfarande sitter, och som aldrig gjort någon hemlighet av hur mycket han ogillar PT. Men Dilma var bara ett mindre byte. För Cardoso gällde det att kunna fälla Lula, inte bara av hämndbegär, hur gott detta än skulle smaka i privata sammanhang, utan eftersom allt tydde på att denne, genom sin tidigare popularitet, skulle kunna satsa på politisk comeback 2018 – då, om Dilma lyckats överleva dit, PSDB annars skulle vara berättigat att styra landet tillbaka till en ansvarsfull modernism. Cardoso hade inte mer än hunnit undslippa sig sina antydningar förrän en stadig ström av läckage från *Lava Jato*-trusten började dyka upp i tidningarna om att Lula skulle ha ägnat sig åt skumma personliga ekonomiska transaktioner: utlandsresor i jetplan ägda av företag, anföranden betalda av byggföretag, nya möbler till ett lantställe, för att inte tala om en av sönerns skumma intäkter. Därefter följde arresteringen av en vän och miljonär, anklagad för att ha skickat vidare ersättning för ett kontrakt med Petrobras till PT:s kassör. Nu tydde allt på att nätet började dras ihop kring Lula.

Plötsligt, första veckan i mars, klockan sex en morgon, stod en pluton ur den federala polisen i Lulas bostad och förde honom till polisstationen på den internationella flygplatsen i São Paulo för förhör. Ett pressuppbåd hade informerats i förväg och väntade utanför, redo att storma fram med sina kameror för att ge det hela maximal uppmärksamhet. Förevändningen för denna show var, att om Lula bara hade ombetts att inställa sig för att avlägga vittnesmål så kunde han ha hållit sig undan. Veckan därpå anordnades den största demonstrationen någonsin i Brasilien sedan diktaturen – enligt polisen deltog 3,7 miljoner – med krav på att han skulle ställas inför rätta och Dilma inför riks rätt. Tre dagar senare utnämnde Dilma Lula till *chefe da casa civil* – motsvarigheten till premiärminister – i sin regering. I egenskap av minister skulle Lula erhålla immunitet mot anklagelser från Moro i Curitiba och, precis som övriga medlemmar av regeringen och kongressen, bara vara ansvarig inför högsta domstolen. Moro slösade inte bort någon tid. Samma eftermiddag offentliggjorde han bandinspelningar av ett telefonsamtal mellan Dilma och Lula, där hon uppgav att hon kunde skicka över de nödvändiga dokument han behövde underteckna för utnämningen, ”om nödvändigt”. Hennes fras var tvetydig. Men uppståndelsen i medierna blev öronbedövande: här, fångad på bar gärning, handlade det om en manöver för att hindra rättvisan genom att placera Lula utom räckhåll för lagen. Inom 24 timmar hade en domare i Brasilia stoppat utnämningen. Det visade sig att denne domare lagt ut bilder av sig själv där han, iförd en av PSDB:s t-tröjor, stoltserade under demonstrationer med krav på riks rätt. Men han fick snabbt stöd av Mendes och inom fjorton dagar hade PMDB tillkännagett att man skulle lämna

regeringen, där man haft posten som vice president och sex andra ministerier. Därmed öppnade man för att kongressen snabbt skulle kunna avsätta Dilma.

Stora demonstrationer mot Lula da Silva och Dilma Rousseff har hållits över hela Brasilien

I denna dramatiska upptrappning av den politiska krisen hade rättsväsendet huvudrollen. Påståendet att Moros trust agerade opartiskt i Curitiba, som till en början förefallit rimligt, låg nu i ruiner genom det omotiverade, av medierna iscensatta, skådespelet med gryningsråden mot Lulas hem, följt av ett offentligt uttalande där demonstrationerna med krav på riks rätt mot Dilma hyllades. ”Brasilien är ute på gatorna. Jag är rörd”, hette det. Genom att publicera bandupptagningarna av ett telefonsamtal mellan Lula och Dilma, flera timmar efter det att avlyssningen skulle vara över, bröt Moro lagen två gånger om: han bröt mot den hemligstämpel som ska gälla sådan avlyssning, även när de är tillåtna, för att inte tala om att statschefens konversationer förväntas vara konfidentiella. Dessa olagliga metoder var så uppenbara att det ledde till milda förebråelser från den domare i högsta domstolen som Moro formellt svarar inför, men ingen bestraffning. Om än ”olämpligt” konstaterade hans överordnade att önskvärt mål hade uppnåtts med aktionen.

I de flesta av dagens demokratier är åtskillnaden mellan olika maktcentra mest en ren fiktion, i allmänhet böjer sig högsta domstolar överallt – den i USA utgör då och då ett undantag – för den sittande regeringens vilja. Ordvrängerierna från den tyska konstitutionsdomstolen – ofta framställd som ett lysande exempel på rättvisans oberoende – både när det gäller att ställa sig bakom kränkningar av landets *Grundgesetz* och Maastrichtavtalet på begäran av olika regimer i Berlin, kan ses som normen. I Brasilien har politiseringen av det högsta rättsväsendet en lång historia. Den groteska figuren Gilmar Mendes är kanske ett extremfall, om än avslöjande. Som president skyddade Cardoso sin vän genom att ge honom ministerstatus – och nu vill Mendes flå Dilma för att hon försökt upprepa detta med Lula – innan han hamnade i högsta domstolen. Där brukade Cardoso besöka honom för överläggningar, och för att undvika ovälkommen uppmärksamhet.

samhet smög presidenten sig då in via ett underjordiskt garage. Mendes stod så nära PSDB, att det blev för mycket till och med för Eliane Cantanhêde, en underdånig journalist på högerkanten – *tucano demais*, ”för mycket tukan”; (fågeln är partiets symbol), sade hon. Och han kunde ses luncha i gott sällskap med höga partiledare efter att ha frikänt dem för deras ogärningar och tvekade heller inte att använda offentliga medel för att anställa underordnade från den privata juristskola han drev av vinstintresse, samtidigt som han satt som domare i landets högsta rättsliga instans. Hans utbrott mot PT har varit många.

Sérgio Moro, en generation yngre, är av annan kaliber. USA, dit han ofta åker, är hans föregångsland. Han är en hårt arbetande person från provinserna och häftar inte i skuld till någon vad gäller beskydd eller affärer. Men redan tidigt – han var inte mycket över trettio – visade han sin likgiltighet inför grundläggande bevisregler i en artikel, *Considerações sobre a Operação Mani Pulite*, där han höjde domarkåren i Italien på 1990-talet till skyarna i ordalag som förebådade hans agerande tio år senare. Utan några försök att gå igenom den omfattande litteraturen om Tangentopoli nöjde han sig med att citera två böcker med glödande beröm om trusten i Milano som hade publicerats i USA, citerade dem utan minsta antydning till kritisk bedömning, och tog som rena evangeliet påståenden från en *pentito*, ångerfull, maffiaboss som levde på lön från staten, trots att hans vittnesmål hade avfärdats i domstol. Principen att den som inte är dömd ska betraktas som oskyldig kunde inte betraktas som något absolut, förklarade Moro: det rörde sig bara om ett ”pragmatiskt verktyg” som kunde åsidosättas om en domare ville det. Han hyllade läckor till medierna som en form av ”påtryckning” mot de anklagade, när ”legitima mål inte kan uppnås på annat sätt”.

Risken med ett rättsväsende format i denna anda är samma i Brasilien som i Italien: en helt nödvändig kampanj mot korruption blir så infekterad av brist på respekt för normala regler, och ett skrupelfritt samarbete med medierna, att det i stället för att utmynna i en ny rättslig etik slutar med att den traditionella ringaktningen för lagen förstärks. Berlusconi och hans arvtagare är levande bevis på detta. Brasilien skiljer sig emellertid från Italien i två avseenden. Ingen Berlusconi eller Renzi i sikte. Moro, vars kändisskap nu överträffar alla hans italienska förebilder, kommer utan tvekan att bli uppvaktad för att fylla ett politiskt vakuum om *Lava Jato* skulle göra rent hus med den gamla ordningen. Men det mediokra resultatet för Antonio Di Pietro, den mest kände av undersökningsdomarna i Milano, utgör en varning till Moro, som hur som helst är mer puritansk i sin framtoning, för att ge sig in i politiken. Utrymmet för en meteorliknande bana är troligen också mindre, på grund av andra avgörande skillnaderna mellan de båda korstågen mot korruptionen. Stormningen av Tangentopoli drabbade de traditionellt härskande i Italien, kristdemokraterna och socialistpartiet, som suttit vid makten i drygt 30 år, medan *Lava Jato* inte siktat in sig mot landets traditionellt härskande, som man – hittills – i stort låtit bli, utan mot de uppkomlingar som ersatt dem. Det verkar långt mer ensidigt, och så uppsplittrande.

Uppsplitrningen har accentuerats oerhört av ännu en skillnad mellan Italien i början av 1990-talet och dagens Brasilien. När Tangentopoli drabbade det politiska systemet utgjorde de italienska medierna en heterogen samling. Oberoende tidningar tenderade som regel att backa upp domarna i Milano. Det presskonglomerat som ägdes av Olivettichefen De Benedetti, som publicerade de flesta läckorna, trumpetade högt och ljudligt ut anklagelserna mot kristdemokrater och socialister, samtidigt som man låg så lågt som möjligt när det gällde andra där deras ägare var inblandad. Berlusconis tv och tidningar däremot gick loss på undersökningsdomarna. Följden blev att det med tiden förekom mycket mer ifrågasättanden av agerandet från olika nivåer inom rättsväsendet – där många var mycket modiga, andra mycket skumma – än i Brasilien. Där har medierna varit monolitiskt ensidiga i sin fientliga hållning till PT, och okritiska till Curitiba's strategi med läckor

och påtryckningar, som man fungerat som megafoner för. Brasilien berömmar sig av att ha några av världens bästa kolumnister, som i sina texter analyserat den aktuella krisen på en litterär och intellektuell nivå högt över buskvegetationen på *The Guardian* eller *New York Times*. Men sådana stämmor överröstas tveklöst av en skog av konformister som ekar med i ägarnas och chefernas åsikter.

En jämförelse mellan mediernas bevakning av varje läcka eller avslöjande som skadar PT och bevakningen av information eller rykten som drabbar oppositionen ger ett mått på omfattningen av dubbelmoralen. När *Lava Jato* började fladdrade det för ett ögonblick också omkring ett annat vasst exempel. 1989, i en av de mest berömda vändningarna i Brasiliens historia, såg Lula – då fortfarande en farlig radikal i etablissemangets ögon – ut att ha segern inom räckhåll i sitt första försök att bli president. Men några dagar före den avgörande valomgången framträdde en flickvän i ett tv-program för hans motståndare Collor – och hon hade fått betalt av Collors bror för att ställa upp – där hon anklagade Lula för att ha tvingat henne att göra abort. Sensationen uppförstorades till det yttersta av medierna, och blev avgörande för hans förlust på valdagen. Två år senare var det i politiska kretsar känt att Cardoso – då en ledande senator för PSDB och redan tippad som framtida presidentkandidat – hade en älskarinna som arbetade för samma tv-bolag, TV Globo, som hade förstört Lulas chanser. När hon fick ett barn smugglades hon undan till Portugal. I mitten av 1994 ställde Cardoso upp i presidentvalet, efter att ha varit finansminister, och hennes anställning blev alltmer formell, även om Globo fortsatte att avlöna henne. Så fort han blivit vald uppmanade Cardosos högra hand, Magalhães de Almeida, henne att inte återvända till Brasilien av oro för att det skulle äventyra Cardosos möjligheter att bli omvald. När Globo slutade avlöna henne fick hon ett fiktivt jobb; att svara för marknadsundersökningar i Europa för en duty-free kedja som Cardoso hade beviljat monopolställning på flygplatser i Brasilien. Via detta företag visade hennes bankkonto att han fört över 100 000 dollar till henne – underhåll eller för att få henne att hålla tyst? – från ett av sina konton på Cayman Islands. Historien blev känd i februari i år, mitt under mediauppståndelsen kring Lulas bostadsaffärer. Medierna såg till att det uppmärksammades på minsta möjliga vis. Företaget är nu under utredning för brottsliga transaktioner. Cardoso bedyrar sin oskuld. Och ingen väntar sig att det ska leda till några tråkigheter för honom.

Gäller samma för oppositionen som helhet? Moro släppte sin heta bandupptagning den 16 mars. En vecka senare gjordes en polisrazzia i São Paulo hemma hos en av cheferna för Odebrecht, det största byggföretaget i Latinamerika, och vars chef precis dömts till 19 års fängelse för mutbrott. Vid razzian hittades tabeller med listor på 316 politiker med penningssummor knutna till sig. Där fanns ledande namn från PSDB, PMDB och många andra partier – ett panorama över den politiska klassen i Brasilien. Objektivt sett var denna lista en värre åskknall än samtalet mellan Dilma och Lula. Men, betraktat från Curitiba, mindre intressant. Moro agerade omedelbart genom att beordra att tabellerna skulle hemligstämplas för att förhindra ytterligare spekulationer. Men en väckarklocka hade ringt: kontrollen över *Lava Jato* kunde gå förlorad. Om Dilma skulle störtas var det nödvändigt att detta skedde innan Odebrechttabellerna blev något hot mot hennes motståndare. Några dagar senare meddelade PMDB att man skulle lämna regeringen och nedräkningen för en omröstning om riks rätt hade inletts. Den tre femtedels-majoritet i underhuset, som vid årets början hade verkat omöjlig att uppnå fanns nu inom räckhåll. Den anständiga opinionen har i förbifarten gått med på en fars där en kongress full med tjuvar, och Cunha i spetsen, högtidligt avsätter en president för att ha trixat med budgeten.

Vilka möjligheter har Dilma att göra motstånd, och vad händer om hon inte lyckas? Presidentpalatset hoppas på två ovissa saker: att tillräckligt med stöd kan uppåddas i kongressen för att förhindra riks rätt genom att tillräckligt många ministerposter, och de jobb som följer med,

erbjuds småpartier, som i vanliga fall inte har några möjligheter att nå dit, för att kunna neutralisera de förluster som PMDB:s avhopp har orsakat; samt att tillräckligt många och stora motdemonstrationer kan anordnas utanför kongressen för att motverka de med säkerhet enorma demonstrationerna för riksrätt. Båda dessa mål kräver att Lula återkommer till Brasilia, där han – även om han fortfarande inte formellt kan få någon post under Dilma – på informella vägar kan ta sig an uppgiften som han en gång hade sådan begåvning för, att lirka över motvilliga deputerade till regeringslägret och egga upp folkligt stöd för regeringen på gatorna. Men tiderna har förändrats och för närvarande ser båda ut som högoddsare. Relationerna mellan Lula och Dilma har också svalnat sedan hon slog in på åtstramningsvägen efter att ha blivit omvald. Lula, som har kritiserat henne för brist på politisk skicklighet och vägran att lyssna på råd, har i privata sammanhang sagt: ”Hon var min stabschef och hon agerar fortfarande som en sådan, inte som president”, eller, ”Hon är som min dotter, som alltid talar om hur mycket hon älskar sin pappa och sedan inte bryr sig det minsta om vad jag säger.” Men det är tveksamt vilken skillnad all tänkbar taktisk fingerfärdighet skulle innebära inför de svårigheter hon ställts inför. Redan från första början av sin andra mandatperiod satt den fast i en ond cirkel av nya skandaler och försämrade ekonomiska indikatorer, där samspelet mellan dem satte bojar på alla möjligheter till någon snabb återhämtning. Petrobraskomplexet har ägnat sig åt att betala mutor och samtidigt avskedat tusentals arbetare; och samma gäller de byggföretag vars chefer försmäktar i fängelse. Osäkerhet om vem nästa slag från *Lava Jato* ska drabba har fått investerarna att hålla sig inomhus och finansmarknaderna att sitta på helspänn: i november i fjol fördes miljardären och chefen för BTG-Pactual, kontinentens största investeringsbank och prisad av *Financial Times* och *Economist*, bort i handbojar. I kongressen stoppade det nyliberala PSDB de nyliberala nedskärningar och skattehöjningar som regeringen föreslagit bara för att skapa oreda: budgeten för 2016 har ännu inte antagits. Även om ett skickligt fotarbete i korridorerna skulle leda till en fördröjning av riksrätten skulle det inte på något avgörande sätt kunna ta bort den återvändsgränd regeringen befinner sig i.

Folkliga protester för att hindra Dilma från att bli störtad kan vara en annan historia. Men de är i sin tur fjättrade av åren av PT-styre. Partiet har inte någon stark position om det vill kalla in sina stödtrupper till försvar, och det av minst tre skäl. För det första, att samtidigt som korruptionen inte längre har det stöd den en gång hade inom medelklassen har åtstramningspolitiken ökat klyftan till den mycket större underklass man fick stöd av. De demonstrationer man hittills har anordnat mot riksrätt har varit mycket mindre imponerande än de som varit för. Demonstranterna har främst mobiliserats bland offentligt anställda och fackföreningarna: de fattiga är märkbart frånvarande. PT:s fögderier på landsbygden i nordost är hur som helst socialt utspridda, vilket inte är fallet med de stora städerna i de centrala södra delarna, som har blivit den nya högerns bastioner. Sedan har en rad skandaler lett till att partiet uppslukats av en oundviklig demoralisering, en diffus skuld känsla hur mycket man än försöker glömma den, som försvagar all slags kämpaglöd. Till sist och helt avgörande; när Lula kom till makten hade partiet i stort förvandlats till en valmaskin, helt och hållet beroende av donationer från företag och inte – som i början – av medlemsavgifter, en valmaskin som nöjde sig med att luta sig mot ledarens anseende och saknade all vilja att uppmuntra kollektivt agerande bland sina väljare. Den aktiva mobilisering som hade bidragit till att bygga partiet i industricentra i Brasilien blev ett minne blott när partiet fick stöd i områden och av befolkningsskikt som inte berörts av någon industri, och med en djupt rotad tradition av underkastelse inför auktoriteter och oro för oordning. Detta var en politisk kultur som Lula begrep sig på och som han inte gjorde några allvarliga försök att skaka om. Som han såg det var de potentiella kostnaderna alltför höga. För att hjälpa massorna försökte han upprätta harmoni med eliterna, och då var all slags polarisering tabubelagt. 2002 valdes han slutligen till president vid sitt fjärde försök med parollen ”fred och kärlek”. När han 2016 riskerar att bli lynchad

politiskt var det samma ord han använde inför folkmassorna, som hade väntat sig något mer stridslystet.

Den sortens brist på samstämmighet mellan attack och reaktion är kännetecknande för ett mönster som sedan sekelskiftet har utmärkt brasiliansk politik i Latinamerika. Det är inte det enda land där klasskonflikterna eskalerat till en kris. Men inte någon annanstans har detta varit så ensidigt. Även när Lulas popularitet befann sig på topp fanns det alltid ett asymmetriskt förhållande mellan PT:s återhållsamma och följsamma politik och fientligheten från en rasande medelklass och medierna. De senaste arton månaderna har uttrycken för ensidig avsky blivit än mer våldsamma. I São Paulos innerstad kunde en ledamot av stadsfullmäktige öppet säga att Lula borde dödas som när man trampar ihjäl en huggorm. I Rio Grande do Sul, i söder, vägrade en barnläkare behandla en ettåring på grund av att mamman var *petista* och för detta frikändes han av det regionala medicinalrådet. Den domare i högsta domstolen som riktat en mild kritik mot Moro belönades med plakat utanför sin bostad där han fördömdes som ”Förrädare” och ”PT:s marionett”, medan demonstranterna stämde upp i sin favoritsång ”Kapitalismen är här för att stanna”. När D-dagen närmar sig för riks rätt har fanatiker försetts med adresser till deputerade som misstänks vara tveksamma och runt om i landet har deras bostäder blivit belägrade för att skrämja dem. Aktiemarknaden har omsorgsfullt hängt med i svängarna: uppgång när Lula togs in för förhör, kursfall när han utsågs till stabschef, och uppgång igen när utnämningen stoppades.

En scenförändring är fortfarande tänkbar, någon händelse som räddar Dilma i sista minuten, även om det mesta talar emot något sådant. Det mest sannolika är en regim under ledning av den vice president, som har övergivit henne, Michel Temer, en PMDB-veteran med begravningsmin – en gång jämförd med ”betjänten i en skräckfilm”. Lågmäld och mån om det ceremoniella började han redan för några månader sedan att förbereda sig genom att lägga fram ett program för att visa att landet skulle vara i säkra händer med honom. Det handlar om ett ordinärt stabiliseringspaket med inslag som privatiseringar, pensionsreform och avskaffande av de i konstitutionen inskrivna satsningarna på hälsovård och skola, kryddat med lite löften om hänsyn till de minst lyckligt lottade. Om Dilma ställs inför riks rätt skulle Temer, med en tre femtedels majoritet bakom sig, inte ha några större problem att bilda en koalitionsregering av PMDB, PSDB och en brokig skara mindre partier samt en dos teknokrater på viktiga ministerposter. En sådan kombination skulle kunna få igenom sina förslag, vilket Dilma för närvarande inte kan, och återfå näringslivets förtroende, vilket skulle förbättra de ekonomiska indikatorer som finansmarknaderna är intresserade av. Men på grund av den bistra internationella konjunkturen, och den envist låga investeringsnivå som bestått i Brasilien sedan diktaturens fall, är det svårt att se mycket av ljuspunkter för landet.

Inte heller politiskt skulle någon stabilitet vara säkrad. En given fråga är huruvida chocken efter en riks rätt skulle göra de krafter som nu stöder Dilma så kuschade att de inte längre hade någon stridsvilja kvar, eller om det tvärtom skulle utlösa ett våldsammare motstånd mot landets etablissemang än tidigare. Det är inte troligt att allt kommer att bli lätt för segrarna – om de nu kommer att bli det. En domare i högsta domstolen har beordrat Cunha att ta upp frågan om riks rätt för Temer också, av samma skäl som för Dilma, eftersom han när hon var utomlands undertecknade samma överföringar som hon nu läggs till last för – en varningssignal för hennes motståndare, som hoppas kunna installera Temer som president inom fjorton dagar. Skulle detta hot avvärjas finns ett annat potentiellt bekymmersamt ärende längs vägkanten. Högsta valdomstolen håller fortfarande på att utreda en anklagelse mot både Dilma och Temer, som lades fram av PSDB när man hoppades kunna ta hem hela potten genom att tvinga fram ett snabbt nyval, och som går ut på att deras gemensamma lista 2014 bröt mot kampanjbestämmelserna. Om det blir ja kommer båda att få gå. Anklagelsen kan inte dras tillbaka och kommer att bli

besvärande om Dilma ställs inför riks rätt medan Temer sätter sig i *Planalto*. Men eftersom Mendes kommer att bli ordförande för domstolen i maj kan man nog lita på att problemet kommer att behandlas med silkesvantar. En viktigare fråga är vilka följder *Lava Jato* kommer att få för förespråkarna för riks rätt själva. Det accelererande riksrättsdramat har vänt folkopinionens blickar från Odebrechttabellerna. Men kommer man att kunna fortsätta med det efteråt också? I dess tabellkolumner står en hel politisk klass framtid på spel. Kan den brasilianska rättvisan sköta även detta med silkesvantar och, det behöver ju inte sägas, av hänsyn till nationell försoning.

Att Arbetarpartiet genom mutation på egen hand har införlivats i de deformerade leden i resten av den politiska faunan i Brasilien – PMDB, PSDB, PP och deras gelikar – går inte att förneka. Hittills har två partiordförande, två ekonomiskt ansvariga, samt en talman och en vice talman i underhuset, hamnat i fängelse, efter att ha sjunkit ner i den kvicksand av korrup tion som inte känner några politiska gränser. Symboliskt är att den senaste av dess pampar som fallit, och den mest munvige när det handlat om angiveri, är senatoren Delcideo do Amaral, ett nyförvärv från PSDB, där han varit en trojänare från Cardosos parti i maskineriet inom Petrobras. Hälften, eller mer, av medlemmarna av kongressen står på byggföretagens avlöningslistor och det är med donationerna därifrån de finansierar sina valkampanjer. Förfallet inom det politiska systemet har blivit så uppenbart att högsta domstolen – själv inte någon domstol av opartisk integritet – i höstas slutligen bestämde att företagets finansiering av valkampanjer strider mot konstitutionen och rätt och slätt förbjöd företagsdonationer. Kongressen reagerade omedelbart med förslag till ändringar av konstitutionen som skulle återinföra dem, och utgången är ännu inte avgjord. Om domstolens utslag vinner kraft, och inte kringgås, kommer det att innebära en revolution av den brasilianska demokratins sätt att fungera: det enda otvetydigt positiva resultatet av krisen hittills.

Arbetarpartiet trodde, efter ett tag, att man skulle kunna utnyttja den etablerade ordningen till de fattigas fördel, utan att skada – i själva verket genom att hjälpa – de rika. Och de fattiga gynnades också, som man hade tänkt sig. Men när PT väl gått med på att betala inträdesbiljetten till ett sjukt politiskt system slog dörren igen bakom partiet. Partiet som sådant vittrade sönder, blev en enklav i staten, utan självinsikt eller strategisk inriktning, så förblindat att man bytte ut André Singer, dess främste intellektuelle, mot en hög av *spin-doctors* och opinionsmätare. Okänsligheten var så stor att man tog emot pengar, var de än kom ifrån, bara för att få makt.

Landvinningarna kommer att bestå. Däremot är det en öppen fråga om partiet som sådant kommer att göra det. I Sydamerika är en cykel på väg att nå vägs ände. Under ett och ett halvt årtionde var kontinenten, som hade sluppit undan USA:s vakande blick, styrkt av råvaruboomen, och med hjälp av djupa reserver av folklig tradition, den enda plats på jorden där upproriska sociala proteströrelser samsades med oortodoxa regeringar. I efterdyningarna till krisen 2008 finns det nu gott om de förra på andra håll. Men än så länge ingen av de senare. Ett globalt undantag går mot sitt slut och ingen i sikte att ta över stafettpippen.

[8 april]

Översättning: *Björn Erik Rosin*